

Lietuvos vargonininkų profesinis parengimas pirmaisiais XX a. dešimtmečiais

Eglė Šeduikytė-Korienė

*Lietuvos muzikos akademija,
Gedimino pr. 42,
LT-01110 Vilnius*

Straipsnyje pasitelkiant istorinį bei komparatyvistinį tyrimo metodus tyrinėjama vargonininkų profesinio parengimo raida pirmaisiais XX a. dešimtmečiais. Pagrindinis dėmesys skiriamas vargonininkų draugijų veiklai, jų organizuotiems kursams ir periodinei spaudai. Straipsnyje pateiktų ir analizuojamų istorinių faktų visuma atskleidžia dar netyrinėtas vargonavimo tradicijas, egzistavusias Lietuvoje aptariamuoju laikotarpiu.

Raktažodžiai: vargonų muzika, repertuaras, draugijos, kursai, muzikos spauda, vargonininkų mokymas, vargonavimo tradicijos

Lietuvos vargonų menas apima daugelį vargonų kultūros sklaidos būdų: instrumentų statybą, mokyklų steigimą, būrimąsi į draugijas, periodinės spaudos atsiradimą, vargonininkų ir chorvedžių kursų organizavimą, koncertinę ir pedagoginę vargonininkų veiklą. Straipsnio tyrimo objektu pasirinktas Lietuvos vargonininkų profesinis parengimas XX a. pirmaisiais dešimtmečiais. Ši seniausia krikščioniškosios Lietuvos muziko profesija visų pirma buvo susijusi su bažnyčia. Todėl tyrimo objektu tampa ir bažnytinis muzikavimas.

Pagrindinis dėmesys skiriamas Šv. Grigaliaus, Šv. Cecilijos bei Lietuvių muzikų vargonininkų draugijų veiklai, jų organizuotiems kursams ir spaudai. Ilgėliau apsisotą ties J. Naujalis vargonininkų mokykla ir jos esminiu vaidmeniu steigiant Kauno konservatoriją. Straipsnyje nenagrinėjamas Kauno konservatorijos vargonų klasės gyvavimas (1922–1943). Tuomet subrandinta vargonininkų profesinės kompetencijos samprata yra verta atskiro dėmesio.

Straipsnio tikslai – išsamiai pateikti vargonininkų ugdymo procesą ir su juo susijusią kultūrinę veiklą, atskleisti XX a. pirmaisiais dešimtmečiais egzistavusias vargonų meno tradicijas, atkurti aptariamam laikmečiui vyrausią orią ir inteligentišką atmosferą tarp lietuvių muzikų asmenybių.

Straipsnyje, dėstant medžiagą iš muzikos istorijos bei edukologijos sričių ir lyginant atskiras vargonų mokyklas, naudojamas istorinis ir komparatyvistinis tyrimo metodai.

Daug vertingos medžiagos apie Lietuvos vargonininkų mokymą pateikta ankstesnėse studijose: V. Landsbergio „Vargonininkų gadynė“ (*Pergalė*, 1976, Nr. 9), R. Gučo „Zigmas Aleksandravičius ir vargonai“ (*Muzika ir teatras*, 1971, Nr. 7), J. Landsbergytės „Vargonininkų mokymas tarpukario Lietuvoje ir

jo ištakos“ (*Menotyra*, 1998, Nr. 4). Lietuvos vargonų istorijos fragmentų yra šalies kultūros tyrinėtojų darbuose: J. Gaudrimo „Iš lietuvių muzikinės kultūros istorijos“ (Vilnius, 1958), A. Ambrazo „Juozas Gruodis“ (straipsniai, laiškai, užrašai, amžininkų prisiminimai, Vilnius, 1965), O. Narbutienės „Juozas Naujalis“ (straipsniai, laiškai, dokumentai, amžininkų atsiminimai, straipsniai apie kūrybą, Vilnius, 1968). Tačiau daugelis išvalgų, remiantis archyvine medžiaga, čia skelbiama pirmą kartą.

Panaikinus baudžiavą (1861), keletas lietuvių vargonininkų ne itin palankiomis tautiniam švietimui sąlygomis pasiekė aukštojo muzikinio išsilavinimo. Vieni pirmųjų buvo Juozas Kalvaitis (1842–1900), Mykolas Racevičius-Račas (1829–1895) ir Juozas Dryja-Visockis (1848–1916)¹. Šių pirmųjų lietuvių vargonininkų, turėjusių profesinį išprusimą, indėlis į Lietuvos vargonų istoriją buvo impulsas tolesnei vargonavimo raidai. Jie ruošė vargonininkus bažnyčioms, patys komponavo vargonų muziką, mokė lietuviškų dainų bei giesmių pritariant vargonams. Visa tai davė žinių muzikuojantiems mokiniams, rodė jiems pavyzdį, leido pažinti bei pamilti savo instrumentą ir įkvėpė tolimesniems ieškojimams bei studijoms. Bedirbant šiems iškilesniems muzikams Lietuvoje šviečiamąjį darbą, XIX a. II pusėje buvo pradėtos steigti ir muzikos mokyklos.

Skirtingai nei daugelyje privačių Vilniaus muzikos mokyklų, vargonavimo buvo mokoma dvarų mokyklose Rietave, Plungėje bei Rokiškyje. Pastaroji mokykla turėjo didelį autoritetą ne tik apylinkėje, bet ir visoje Lietuvoje. Čia mokslui vadovavo vargonininkas R. Lymanas iš Prahos².

Visos dvaro mokyklos užsidarė mirus dvaro savininkui ar muzikos vadovui. Tačiau vargonininkų mokymas Lietuvoje nenutrūko. Šio darbo ėmėsi lietu-

vių muzikos patriarchas J. Naujalis, 1894 m. pradėjęs reformuoti bažnytinę muziką³. Kauno katedroje jis organizavo grigališkąjį giedojimą, dėstė muzikos teorijos, solfedžio, fortepijono ir vargonų disciplinas. Tai buvo būsimos muzikos mokyklos, vėliau tapusios konservatorija, užuomazgos⁴.

1911 m. Kaune įvyko pirmieji J. Naujalisio įsteigtos **Čv. Grigaliaus draugijos** vargonininkų ir chorvedžių kursai. Juose dalyvavo 34 vargonininkai: 11 iš Seinų vyskupijos, 5 iš Vilniaus, kiti iš Kauno. Programą sudarė: muzikos teorija (elementarios žinios apie intervalus, muzikinius ženklus, ritmą), harmonija (pagrindinių akordų junginiai, septakordai ir jų apvertimai), grigališkasis giedojimas (pagal naujausius Vatikano nurodymus), figūrinis giedojimas (solfedžiavimas) bei choro vedimas (dirigavimas), bažnytinės muzikos istorija, vargonavimas bei vargonų sandaros pradžiamokslis. Kursus baigė 33 vargonininkai. 1913 m. kursus lankė 28 vargonininkai.

Šių bei vėliau vykusių kursų metu buvo naudojama Europos bažnyčiose praktikuojama literatūra bei natų leidiniai: „Graduale romanum“, „Officium pro Defunctis“, „Graduale Rom“, „Vesperale Rom“ – grigališkajam giedojimui; Angelo Bertalotti 52 solfedžio pratimai balsui – figūriniam giedojimui; „Organum comitans ad Kyriale“, „Organum comit ad Vesperale“, „Organum Comitans ad ordinarium Missae“ bei atskiros vargonų kompozicijos pagal technines vargonininko galimybes – vargonavimui. Taip pat vargonininkai privalėjo su savimi turėti bažnyčioje naudojamas gaidas. Kursų mokestis buvo 10 rublių.

Kaip matyti iš kursuose naudotos literatūros, pagrindinis dėmesys buvo skiriamas bažnytiniam vargonavimui, kur vargonai dažniausiai atliko pritarimo funkciją. Tačiau muzikalesni ir gabesni vargonininkai turėjo galimybę profesionaliai tobulėti: taisyklingai harmonizuoti choralus, improvizuoti duotąją temą, išmokyti solinių vargonų kūrinių. Taip pat jie galėjo naudotis vargonais ne tik kaip liturgijos instrumentu, bet tobulinti jais savo įgūdžius, kelti profesinį vargonavimo lygį.

Šv. Grigaliaus vargonininkų draugija greta kursų išsivystino teisę steigti vargonininkų mokyklas, egzaminų tvarka įvertinti mokinių žinias, taip pat organizuoti kultūrinį gyvenimą – rengti koncertus, spektaklius, literatūrinius bei muzikinius vakarus.

1913 m. buvo patvirtinti vargonininkų mokyklos įstatai. Į mokyklą galėjo stoti mokiniai nuo 10 iki 40 metų amžiaus. Mokslo metai truko nuo rugsėjo iki birželio mėnesio. Mokslas buvo trijų pakopų: paruošiamasis, vidurinis ir aukštasis kursas. Mokestis atitinkamai – 80, 100 ir 120 rublių. Įstatuose pažymima, kad gabūs, bet materialiai nepajėgūs mokiniai nuo mokesčio atleidžiami. Mokykloje buvo dėstomos šios disciplinos: vargonai, fortepijonas, muzi-

kos teorija, solfedžio, harmonija, muzikos istorija, choro dirigavimas, bažnytinis giedojimas, kontrapunktas⁵.

Vargonų užsiėmimuose mokiniai grodavo iš R. Palmes I, II, III tomų. Be J. S. Bacho, buvo grojami F. A. Guilman't'o ir C. Francko kūriniai. Platesnį vargonų repertuarą ribojė tai, jog tuomet buvo beveik neįmanoma gauti vargonų natų. Ši problema išliko ilgą laiką. 1927 m. grįžęs iš Paryžiaus J. Naujalis supažindino jaunuosius vargonininkus su žymių kompozitorių ir vargonų virtuozų M. Dupré, Ch. Tournemire, L. Vierne, J. Bone kūryba. Tačiau šių kompozitorių kūrinių nebuvo įtraukti į mokymo programas. Matyt, vis dar nebuvo galimybės įsigyti natų. J. Naujalis skatino vargonininkus mokytis vargonavimo meno iš prancūzų, atkreipdamas dėmesį į improvizaciją, kuriai Europos konservatorijose teikiama ypatinga reikšmė.

Kaip žinome iš J. Naujalisio mokyklos egzaminų reikalavimų, improvizacija buvo privaloma jau nuo pat pirmų mokslo metų. Tačiau atskiras jos kursas buvo įvestas tik 1937 metais, J. Naujalisio mokyklai tapus konservatorija⁶.

Belieka pridurti, kad pats J. Naujalis talentingai improvizuodavo. Jo atliekamos kompozicijos, dažniausiai po mišių, klausytojams palikdavo stiprų įspūdį: „mes pajutome žalias pievas, upeliukus, girias ir visą gamtą“⁷.

Liturginę praktiką besimokantys vargonininkai atlikdavo Kauno Katedroje. Šiokiadienių rytais būdavo septynerios giedotinės ar gedulinės mišios. Jas groti J. Naujalis paeiliui skirdavo stipresnius mokinius. Kas pora mėnesių juos keisdavo kitais, kurie tą laiką stebėję mišias jau būdavo pramokę jų eigą⁸. Tokia praktika liudija, jog vienas pagrindinių aspektų tuometinėje vargonų pedagogikoje buvo bažnytinis vargonavimas, nulemtas liturginių tradicijų. Kita vertus, visapusiškas bažnyčios vargonininko parengimas byloja apie tuometinį lietuvių tautos suvokimą, jog per bažnyčią turi būti skleidžiama profesionali muzikinė kultūra.

Šv. Grigaliaus kursams peraugus į vargonininkų mokyklą, 1924 m. Lietuvoje buvo įsteigta **Čv. Cecilijos draugija**⁹, kuri J. Naujalisio pavyzdžiu pradėjo rengti vargonininkų kursus. 1926 m. specialiai vargonininkų rengimo klausimu buvo patvirtintas Šv. Cecilijos draugijos kvotimų komisijos statutas. Kvotimų komisija buvo sudaryta iš trijų kompetentingų bažnytinės muzikos žinovų. Gavusieji žemesniojo laipsnio cenzo liudijimą galėjo siekti aukštesniojo, o pirmojo geri pažymiai teikė „tūlų lengvenybių“ ant ruose kvotimuose¹⁰.

Ketvirtojo laipsnio kvotimų programą sudarė: grigališkasis giedojimas, solfedžiavimas, muzikos teorija, liturgika, dirigavimas, skambinimas fortepijonu ir

vargonavimas. Reikalavimai jau buvo gerokai aukštesni, jei lyginsime su ankstesnių Šv. Grigaliaus draugijos kursų programa, ir atitiko maždaug dabartinės aukštosios mokyklos pirmųjų kursų lygį. Fortepijono egzamine kursantas privalėjo parodyti ne tiek muzikinius, kiek techninius savo sugebėjimus: „Aspirantas sugebės technikos žvilgsniu gana tobulai paskambinti tokio sunkumo veikalus, kaip Lütshgo etiudų II, III sąsiuvinį, Lemoine; op. 37 „Etudes enfantines“, Duvernoy, J.; Op.176, 25 Etudes Czerny; Kuhlau 20, 50, 55 sonatinas ar kitus panašaus sunkumo veikalus“¹¹.

Išaugo reikalavimai ir vargonavimui. Į vargonus imta žiūrėti kaip į solinį instrumentą: „Aspirantas pavargonuos savo pasirinktą lengvą veikalą, atitinkantį Schildknechto ar Palmes vargoninių mokyklų I dalies sunkumui“¹². Buvo įvestas skaitymas iš lapo, nes kvotimų dalyvis privalėjo „pavargonuoti egzaminatorių duotąjį veikalą“¹³. Taip pat didelis dėmesys skiriamas transponavimui, beje, ypač reikalingam vargonininko įgūdžiui, kuriam šiomis dienomis mažai skiriama dėmesio, kaip ir improvizacijai. O tuomet vargonininkas privalėjo „lengvesnių giesmių pritarimą transponuoti į įvairias tonacijas“¹⁴. Taip pat reikalaauta žinoti ne tik apie vargonų sandarą, bet ir „turėti elementarinį supratimą apie registravimą“¹⁵.

Statistikos duomenys rodo, jog daugiausia vargonininkų lankė kursus ir įgijo cenzą Kauno ir Vilkauskiškio vyskupijose (žr. 1 ir 2 lentelę)¹⁶.

Šv. Grigaliaus ir Šv. Cecilijos organizuotų kursų tradicijas vėliau pratęsė **Lietuvių muzikų draugijos** vargonininkų ir chorvedžių kursai. Pagrindinis šių kursų organizatorius bei vedėjas buvo K. Kaveckas.

Kursai vykdavo kiekvieną vasarą Kauno konservatorijos patalpose ir trukdavo vieną mėnesį¹⁷. Konservatorijos dėstytojai dėstė muzikos teoriją, muzikos istoriją, formas, harmoniją, solfedžio, choralą, liturgiką, chorvedybą, fortepijoną, solinį dainavimą ir kariškąją instrumentaciją. Vargonų užsiėmimams vadovavo K. Kaveckas, N. Martinonis, J. Bendorius, 1939 m. – neseniai baigę vargonų klasę Z. Nomeika, A. Dirvanauskas, A. Narkevičius.

Į vargonininkų ir chorvedžių kursus suvažiuodavo gausus bažnyčių vargonininkų būrys iš tolimiausių Lietuvos parapijų. Didelį lankytojų skaičių nulemdavo ir tai, jog kursai buvo nemokami ir prieinami kiekvienam, norinčiam juose pasitobulinti. Buvo privalomas tik 10 litų stojamasis mokestis. Antai 1938 m. kursus lankė net 54 asmenys: 53 vyrai ir viena moteris (tuo laiku tai buvo retenybė). Kursų lankytojai laikydavo egzaminus ir gaudavo atitinkamus pažymėjimus. Kursų baigimo išvakarėse Kauno Iglulos ir Tėvų Jėzuitų bažnyčiose būdavo rengiamos religinės muzikos valandos, kurių metu koncertuodavo kursų organizatoriai, svečiai bei studentai: K. Kaveckas, A. Kačanauskas, B. Šulcas ir kiti. Vėliau buvo pradėta rengti ir kursų dalyvių koncertus. 1938 m. rugpjūčio 11 d. Kauno konservatorijos salėje įvyko kursų baigiamasis aktas ir koncertas. Pastarasis spaudoje sulaukė tokio įvertinimo: „Džiugu, kad pažangesnieji kursininkai visai įmanomai skambino fortepijonu, dirigavo chorui ir vargonavo“¹⁸.

Vargonininkų ir chorvedžių kursai buvo labai reikšmingas, plačiai žinomas ir laukiamas Lietuvos šviesuomenės įvykis. Kursų metu profesionalios muzikos žinios buvo perteikiamos ir Lietuvos provincijoje besidarbuojantiems muzikams. Dažnas vargonininkas, atvažiavęs į didmiestį ir paragavęs mokslo, norėdavo jį tęsti ir grįžęs skleisti savo aplinkoje. Tokiu būdu po truputį buvo užkertamas kelias mėgėjiškumui. Kartais panašūs kursai buvo organizuojami ir kituose Lietuvos miestuose. 1939 m. vargonininkų, chorų ir orkestrų vedėjų kursai Lietuvos muzikų draugijos buvo numatyti Klaipėdoje, pakvietus jiems vadovauti J. Karosą (tuometinį Klaipėdos muzikos mokyklos direktorių bei vargonų skyriaus dėstytoją). Tik jie ne visada įvykdavo, nes didžiąją dalį klausytojų sutraukdavo laikinoji Lietuvos sostinė.

XX a. I pusėje gyvavusios vargonininkų draugijos turėjo savo spaudos leidinius. Tai buvo vienas efektingų muzikos sklaidos būdų, skatinusių profesinį vargonininkų tobulėjimą. Pirmajame lietuviškos muzikinės spaudos leidinyje

1 lentelė. 1928–1931 m. kursus lankę vargonininkai

Apskritis	1928 m.	1929 m.	1930 m.	1931 m.	Iš viso
Kauno	5	11	3	11	30
Vilkaviškio	8	12	8	4	32
Panevėžio	7	3	2	6	18
Telšių	2	3	1	3	9
Kaišiadorių	8	1	1	2	12
Iš viso:	30	30	15	26	102

2 lentelė. Cenzą įgiję vargonininkai

Apskritis	1928 m.	1929 m.	1930 m.	1931 m.	Iš viso	%
Kauno	2	7	1	5	15	54%
Vilkaviškio	1	1	2	1	5	18%
Panevėžio	1	1	–	2	4	14%
Telšių	1	1	–	–	2	7%
Kaišiadorių	1	–	1	–	2	7%
Iš viso cenzuotų:	6	10	4	8	28	

„Vargonininkas“, išleistame Šv. Grigaliaus draugijos iniciatyva (1909), išreikšti tuometinių vargonininkų, „vienintelių meno atstovų sodžiuje“¹⁹, siekiai dėl bendro Lietuvos kultūrinio lygio kėlimo. Čia pateikiami mūsų akimis naivūs, bet tam laikotarpiui pažangūs patarimai.

Per visus „Vargonininko“ numerius spausdinami J. Garalevičiaus straipsniai „Vargonai“. Tai pirmą kartą studija lietuvių kalba apie vargonų sandarą ir statybą. Autorius kviečia vargonininkus geriau pažinti savo instrumentą²⁰.

Daug dėmesio skiriama grigališkajam choralui, labiau istoriniu nei praktiniu aspektu. Skatinama kelti prastą bažnytinio giedojimo lygį. Vargonininkai kviečiami lavintis, šviestis, organizuoti choras, išlaikyti autentišką lietuvišką giedojimą. Didėjantį vargonininkų tautinį samoningumą rodo jų domėjimasis lietuviška muzikos terminologija²¹ bei savojo krašto bažnytinės muzikos, kuri „privalo būti tikru menu, daugi leisdama kiekvienai tautai bažnyčios tvariniuose vartoti tas formas, kurios daro jos muzikos išimtina žimę“²², autentiškumu. Vargonininkai ragino steigti muzikos mokyklas prie bažnyčių, atidaryti Kaune vargonininkų mokyklą, kiekvienoje parapijoje įkurti bibliotekas-skaityklas. Taigi norėta užkirsti kelią neprofesionalumui mokant vargonininkus²³.

Per periodinę spaudą Lietuvos vargonininkai būdavo informuojami apie aktualius įvykius užsienyje. Korespondencijose apstu žinučių apie lietuvių mokslą, koncertinę veiklą²⁴, supažindinama su Lietuvos bažnyčiose ir kitose šalyse statomais naujais vargonais²⁵. Kiekviename numeryje pateikiamos įvykusių koncertų recenzijos. Kviečiamas ir kiekvienas iš tolimiausio Lietuvos krašto „plunksną suvaldantis“ rašyti ir siųsti medžiagą jam rūpimais klausimais.

Dauguma vargonininkų skundėsi menku atlyginiu bažnyčios tarnystėje, aprūpinimu senatvėje, kritikavo skeptišką kunigų požiūrį į naujoves bažnytinėje muzikoje. Bijodami neįtikti savo klebonams, drąsesnius straipsnius jie pasirašydavo slapyvardžiais: dažniausias rašytojas buvo „Senis vargonininkas“, „Draugas“, „Nenuorama“, „A-dur“ arba „g-moll“ priklausomai nuo straipsnio turinio ir nuotaikos.

Nors „Vargonininkas“ dėl lėšų stokos ir siauro skaitytojų rato gyvavo neilgai, tik dvejus metus, jis subūrė meno ištroškusią Lietuvos visuomenę. „Vargonininko“ tikslas buvo išlaikyti tautiškumą bažnytiniame muzikos mene, pagerinti vargingą vargonininko būvį, duoti praktinių patarimų. Lietuvos vargonininkai turėjo savo tribūną, iš kurios viešai reikšdavo savo nuomonę ir pageidavimus. Jie tobulinosi, įgijo pasitikėjimo savimi, kunigai pradėjo su jais skaitytis. Tačiau geros idėjos ir aktualios problemos nebuvo pakeltos iki reikiamo lygio. Pernelyg ryškus asmeninės gerovės ieškojimas tarp vargonininkų prisidėjo prie trumpo šio spaudinio

egzistavimo. Keliamos problemos buvo aktualios tik vienai pusei. Bažnyčia, atvirkščiai, siekė kuo pigiau išlaikyti vargonininką ir nebuvo suinteresuota jo švietimu bei profesiniu tobulėjimu.

1913–1914 m. buvo spausdinamas „Vargonininko kalendorius“, turiniu labai artimas laikraščiui. Kalendorių primena tik pirmieji 15 puslapių, kuriuose sudarytas visų metų kalendorius su vardo dienomis, mėnulio fazėmis, patarimais bei priežodžiais ūkininkams. Taip pat supažindinama su visa Rusijos imperatoriškąja gimine bei jų narių ypatingomis gyvenimo datomis. Tai gana informatyvus leidinys, žinios kruopščiai susistemintos ir pateiktos Lietuvos skaitytojams. Abiejų metų leidiniai labai panašūs ir skirti panašioms problemoms.

„Vargonininkų kalendorius“ atspindi žymiausius tų metų bažnyčios bei muzikinio gyvenimo įvykius. Galime rasti daug vertingų paraginių, labai aktualių ir šioms dienoms: „Bažnytinė muzika privalo būti tikru menu, nes kitaip jos klausančiųjų sielos nepasiduos įtekmei, kurios bažnyčia laukia, priimdama į savo liturgiją muzikos meną“²⁶.

Autoriai taip pat jau pažįstami iš ankstesnių „Vargonininko“ numerių. „Senis vargonininkas“ bei keltas jo pasekėjų rūpinosi, kaip pagerinti materialinį vargonininkų būvį, kiti ragino atsigręžti į save ir ieškoti problemos sprendimo: „Didžiausia mūsų kaltė – tai mažas išsilavinimas muzikoje... Reikia mums ir šiaip jau šviestiesi, reikia daugiau skaityti...“²⁷ Vargonų meistras J. Garalevičius savo ruožtu ragina tvarkyti vargonus, tinkamai juos prižiūrėti, atkreipdamas dėmesį į kritišką instrumentų stovį kai kuriose parapijose, „kad net šventieji purtinasi, kai pradedi jais groti...“²⁸

„Vargonininkų kalendorius“ atspindėjo pažangias vargonininkų idėjas: norą profesiskai tobulėti, šviestis, steigti mokyklas, žadino pilietybės bei dorovės jausmą, ragino įsijungti jaunimą, bažnyčios bendruomenę ir bendromis jėgomis kelti muzikos lygį parapijose. Ne visi kunigai palaikydavo tokią vargonininkų iniciatyvą: „Ką jūs iš tų kursų ir draugijos naudą turite? Pinigus veltui leidžiate ir daugiau nieko“²⁹. Bažnyčios nepritarimas iš dalies lėmė šių leidinių trumpaamžiškumą, nes nuo jos priklausė beveik visos vargonininkų materialinės pajėgos. Lyginant su „Vargonininku“, kalendoriuje daugiau švietėjiškos plotmės paraginių: „Kuo aukščiau pakilsim moksle ir doroj, tuo būsim turtingesni ir daugiau turėsime laiko šviestis muzikoje, literatūroje ir bendrai, kultūroje“³⁰.

Po 1914 m. pasirodžiusio „Vargonininkų kalendoriaus“ tyla vargonininkų spaudoje truko beveik dvylika metų. Straipsniai, žinutės ir naujienos iš vargonininkų gyvenimo vėl pasirodė tik 1924 metais J. Žilevičiaus Kauno spaudai parengtame „Muzikos

almanache“ ir Klaipėdoje pradėtame leisti „**Muzikos mene**“. 1924 ir 1925 m. tai buvo vieninteliai Lietuvos muzikos žurnalai. „Muzikos mene“ leidėjo ir daugelio straipsnių autoriaus J. Žilevičiaus tikslas buvo koordinuoti muzikų veiklą, suartinti miesto ir kaimo muzikus, plėsti jų kultūrinį akiratį, skatinti muzikos mokymąsi bendro lavinimo mokyklose, teikti pačią naujausią informaciją iš Lietuvos bei užsienio. 1925 m. sausio mėnesį Klaipėdos muzikos mokyklos direktoriaus S. Šimkaus iniciatyva šis žurnalas buvo pervardytas į „**Muziką**“, siekiant atnaujinti to paties pavadinimo muzikos žurnalą, leistą Čikagoje 1916 m. Tačiau tai buvo tas pats J. Žilevičiaus redaguojamas „Muzikos menas“, kuris sprendė tas pačias problemas, tik kur kas daugiau vietos skyrė Klaipėdos krašto muzikos reikalams ir Klaipėdos muzikos mokyklos aktualijoms. Nors ši muzikos leidinių prenumeravo platus skaitytojų ratas – mokytojai, vargonininkai, valstybinių įstaigų tarnautojai, Lietuvos konsulatai užsienyje ir net Respublikos prezidentas A. Stulginskis, žurnalą teko likviduoti, nes, pasak J. Žilevičiaus, nebebuvo kas tinkamai juo galėtų pasirūpinti. Tokią baigtį galėjo paspartinti ir kauniečių nepasitenkinimas šiuo spaudiniu, neva, skaldančiu Lietuvos muzikus ir neigiančiu Kauno muzikos mokyklą, taip pat jų ketinimai leisti naują muzikos žurnalą³¹. „Muzika“ gyvavo vienerius metus (išėjo dvylika numerių) ir užleido vietą naujam lietuviškam leidiniui „Muzikos Aidai“.

1926 m. buvo pradėtas spausdinti mėnesinis leidinys „**Muzikos Aidai**“. Spaudinį organizavo „Šv. Cecilijos draugija“ – bažnytinės muzikos puoselėtojų sambūris. Jeigu „Vargonininkas“ buvęs mėgėjiškas, teikdavęs mažai profesionalių muzikos žinių, o labiau besirūpindavęs vargonininkų buitinėmis problemomis, tai „Muzikos Aiduose“ straipsniai jau profesionaliesni ir išsamesni, žinios pateiktos ne tik istoriniu, bet ir praktiniu bei teoriniu aspektais (pvz., kunigo doc. T. Brazio grigališkojo choralo studija, spausdinta 1–6 „Muzikos Aidų“ numeriuose). Nenuostabu, nes jau daugelis lietuvių muzikų buvo baigę aukštąjį mokslą Europos konservatorijose ir grįžę į Lietuvą kėlė muzikinį-kultūrinį lygį. T. Brazys, B. Čėsnyš ir kiti lietuvių muzikai tyrinėtojai ėmė analizuoti lietuvių muzikų kūrybą bei ją propaguoti kitose šalyse, jog ir „vokiečių pasauliniai muzikai ėmė į mūsų tautos meną žiūrėti su didesne pagarba“³². Išryškėjo tautinės savimonės subrendimas, kada „talentas yra prisigėręs lietuvių tautos dvasios ir moka dainas įvilkti ne į svetimą, o tik į joms atitinkamą harmoninį rūbą“³³. Tai rodo, jog liaudiškumą muzikoje imta vertinti kaip nacionalinę kultūrinę vertybę. Visuotinį išprusimą liudija ir pasaulinių muzikos estetikų (Fr. Volbacho, P. Wagnerio, R. Wagnerio, Hennigo ir kt.) citavimas bei

europinėje (Prancūzijos, Italijos, Vokietijos, Lenkijos ir kitų šalių) spaudoje pasirodžiusių naujausių straipsnių vertimai į lietuvių kalbą. Pradėti spausdinti jubiliejiniai straipsniai pažymint Lietuvos ar užsienio žymius muzikus, kruopščiai pateikiant biografijos faktus, kūrybos apžvalgą ir net paminint, kuriose šalyse ir kokiais renginiais buvo švęstos šios sukaktys. Tai – T. Brazio jubiliejinis straipsnis apie J. Naujaliao gyvenimą bei kūrybą, kuriame dar kartą pakartota garsioji Dr. Haberlio frazė apie J. Naujalių, kelianti pasididžiavimą kiekvienam lietuviui vargonininkui: „Er war unserer Schule einer der besten Schüler“³⁴.

Minint Č. Sasnausko dešimtąsias mirties metines, straipsnio autorius B. Čėsnyš ši lietuvių kompozitorių lygina su garsiuoju Perosiu, mat jie abu, tyrinėdami grigališkojo choralo meną, apkeliavo garsiausius pasaulio benediktinų vienuolynus, „siekdami pažinti laiko dvasią, kad perteiktų ją savo muzikoje“³⁵.

„Muzikos Aidai“ kuravo tik bažnytinį meną, tad vargonams ir vargonininkams buvo skirta tiek dėmesio, kiek jo susilaukdavo propaguodami bažnytinį muzikavimą, kuriame vargonai buvo traktuojami tik kaip giedojimui pritariantis instrumentas. Tuomet ypač stengtasi laikytis Popiežiaus Pijaus X *Motu Proprio*, kurio VI skyriuje 16 ir 17 punktais buvo pažymima, jog „giedojimas turi būti pirmoje vietoje, vargonai, gi, ir kiti instrumentai turi jam padėti, bet neprislėgti, o prieš giedojimą ir po jo draudžiama vartoti ilgas preliudijas ir postliudijas“³⁶.

Tačiau vargonininkų mokymas nenutrūko: buvo organizuojami kursai, kad ir dviejų savaitių, skirti žemiausią muzikos cenzą norintiems įsigyti vargonininkams, be kurio kunigai nebepriimdavo dirbti. Veikė vargonininkų ir muzikų sekcija, tarpininkavusi ieškantiems darbo, bet tik turintiems aukštesnįjį muzikinį išsilavinimą bei tinkamas šiam darbui rekomendacijas³⁷.

Deja, „Muzikos Aidai“ gyvavo dar trumpiau už „Vargonininką“ – tik pusmetį, ir dienos šviesa išvydo tik šeši numeriai. Galima daryti prielaidą, jog muzikinis gyvenimas Lietuvoje jau neapsiribojo bažnytiniu menu bei bažnyčios instancijos vadovavimu, stipriai varžiusiu vargonininko, kaip menininko, tobulėjimą todėl jau kelintas vargonininkų organizuojamas periodinis leidinys nebetenkino išprususio lietuvių muziko poreikių. „Muzikos Aidai“ – tarpukario Lietuvos atspindys ir pakopa į naują etapą Lietuvos muzikiniame gyvenime.

J. Naujaliao pastangomis 1933 m. dar kartą buvo atgaivintas „Vargonininkas“, tačiau skaitytojus pasiekė tik keletas numerių. Trumpaamžiškumo priežastys išliko tos pačios. Prisidėjo dar ir tai, jog tuo metu Vargonininkų draugija jau buvo susijungusi su Lie-

tuvos muzikų ir chorvedžių draugija, kuri turėjo savo spaudos organą „Muzikos barus“. Mažo prenumeratorių skaičiaus išlaikomas leidinėlis įsiliejo į plataus profilio muzikinį leidinį. Lietuvos vargonų meno problemos bei pasiekimai sulaukė atgarsio platiame muzikų rate.

Pirmasis „**Muzikos barų**“ numeris, išspausdintas Movšovičiaus ir Kagano spaustuvėje Kėdainiuose, pasirodė 1931 m. spalio mėnesį. Šių dienų skaitytojui gerai žinomas muzikinis periodinis leidinys buvo organizuotas ir vargonininko patirtį turėjusių muzikų. Grįžęs iš studijų Prahoje J. Kačinskas kartu su M. Budriūnu ėmė rūpintis Lietuvos muzikos meno ugdymu ir ketino įsteigti „Muzikininkų progresistų draugiją“. Muzikinės spaudos atgaivinimu buvo suinteresuotas ir M. Budriūno brolis A. Budriūnas, kuris paspartino „Muzikos barų“ išleidimą parėmęs jį finansiškai. Tai buvo solidus muzikos meno ir mokslo leidinys, kuriame ypatingas dėmesys buvo skiriamas muzikos estetikai, psichologijai, pedagogikai. Bendradarbiauta su Čekijos bei Vokietijos kompozitoriais ir atlikėjais.

Po penkerių metų pertraukos vargonininkai vėl turėjo galimybę skelbti jiems aktualius straipsnius. Daugiausia reiškėsi vargonų meno tyrinėtojas K. Kaveckas. Visi jo straipsniai buvo pažintinio mokomojo pobūdžio, aiškinantys specifinius vargonavimo bruožus. K. Kaveckas pateikė išsamių žinių iš Lietuvos vargonų istorijos, vertingų ir šių dienų skaitytojui³⁸. Pradėta vartoti sąvoka „vargonavimo menas“, apimanti vis daugiau aspektų. Didelis dėmesys kreipiamas į stilių, aiškinami frazavimo bei ritmo ypatumai vargonavime³⁹. Naudojant vargonų registrų įvairovę imta vadovautis itališkąja, vokiškąja ir prancūziškąja mokyklomis⁴⁰. Šios žinios formavo gilesnį požiūrį į vargonų ir muzikos meną apskritai.

Nors „Muzikos barai“ turėjo nemažai prenumeratorių, 1933 m. žurnalo leidyba nutrūko (A. Budriūnui nustojus finansuoti šį leidinį)⁴¹. 1938 m. atgaivinti „Muzikos barai“ ėjo iki 1940 m. ir buvo vienintelis tokio plataus profilio muzikinis leidinys.

Per muzikinę spaudą Lietuvos vargonininkai galėjo bendradarbiauti, spręsti problemas, dalytis patirtimi ir žiniomis, skleisti muzikos mokslą visoje šalyje. Lietuviška muzikinė spauda atspindėjo muzikos meno progresą Lietuvoje.

ĮVADAS

Vargonininkų profesinis parengimas Lietuvoje perėjo keletą etapų, buvo nuoseklus ir kryptingas, taip pat atspindėjo bendrą lietuvių muzikinį pasirengimą. XX a. pirmaisiais dešimtmečiais augo lietuvių vargonininkų karta, gimė lietuviškos vargonų muzikos kūriniai, brendo vargonininkai atlikėjai.

1. Vargonininkų mokymas dvaro mokyklose turėjo fiksuotą mokslo programą bei sistemą, todėl jį galima laikyti pirmuoju sistemingu Lietuvos vargonininkų profesinio rengimo etapu. Diplomuoto lietuvių vargonininko pedagogo J. Kalvaičio bei kitų profesionalių vargonininkų darbas dvarų mokyklose buvo impulsas vargonavimo metodikos raidai.

2. Vargonų menas Lietuvoje, kaip ir Europos šalyse, buvo ir yra labai glaudžiai susijęs su bažnyčios instancija. Ši sąsaja lėmė keletą vargonų meno raidos bei mokymo aspektų. Vargonininkai nuolat improvizuodavo – taigi buvo išugdytas gebėjimas, primirštas šiandieniniame vargonavime. Kitas teigiamas aspektas, jog lietuviai muzikai, turėdami labai ribotą bažnytinės muzikos repertuarą, buvo skatinami ir turėjo galimybę kurti lietuvišką religinę muziką. Jos pradininkas buvo J. Kalvaitis, sukūręs pirmąsias lietuviškas mišias.

3. Labai svarbus veiksnys mokant Lietuvos vargonininkus buvo vargonininkų draugijų (Šv. Grigalijaus, Šv. Cecilijos ir Muzikų draugijos) organizuojami vargonininkų ir chorvedžių kursai, kuriuose dalyvaudavo vargonininkai beveik iš visų Lietuvos filijų. Taigi profesinis vargonininkų mokymas neapsiribojo aukštojo mokslo įstaigomis, bet buvo skleidžiamas bei prieinamas kiekvienam parapijos muzikui. Taip buvo užkertamas kelias mėgėjiškumui ir neprofesionalumui.

4. Ryškų vaidmenį rengiant Lietuvos vargonininkus suvaidino lietuviška muzikinė periodinė spauda. 1909 m. pasirodęs pirmasis muzikinės spaudos leidinys „Vargonininkas“ buvo ne tik vargonininkų, bet ir visų Lietuvos muzikų. Per spaudą tapusi prieinama pasaulinė muzikos literatūra formavo ir plėtė vargonininkų muzikinį akiratį, čia dažnai analizuojami muzikos kūriniai skatino gilesnį muzikos meno suvokimą, o propaguojamas tautiškumas muzikoje tapo nacionaline Lietuvos kultūros vertybe.

5. Iki Kauno konservatorijos įsteigimo (1933) buvo įveikta pirmoji vargonininkų profesinio rengimo pakopa, kurią galima įvardyti kaip bažnytinio vargonavimo įgūdžių ugdymo bei šios profesijos įvaldymo, bet ne profesionalaus vargonavimo etapą. Tai buvo impulsas tolesnei vargonavimo raidai Lietuvoje.

6. Vargonininkų profesinis rengimas iki Kauno konservatorijos įsteigimo liudija, kad J. Naujalio vargonininkų mokykla, minėtos draugijos bei Valstybinė muzikos mokykla vadovavosi bendra mokymo programa, kurioje vyravo vokiškosios vargonavimo tradicijos. Vokiškoji tradicija atkeliavo kartu su Regensburgo bei Varšuvos aukštosiose mokyklose studijavusiais vargonų pedagogais. Su kita labai svarbia – prancūzų – mokykla iki XX a. trečiojo dešimtmečio vargonininkai buvo susipažinę tik teoriškai. Aki-vaizdu, jog per trumpą laiką draugijų rengiamų kur-

sų dėka vargonininkų mokymas Lietuvoje pasklido po visą šalį (neapsiribojo laikinąja sostine), o mokyimo lygis trečiojo dešimtmečio pradžioje atitiko Europos aukštųjų mokyklų reikalavimus.

Gauta 2003 11 25

Nuorodos

- ¹ Plačiau apie tai: J. Gaudrimas, *Iš lietuvių muzikinės kultūros istorijos*, Vilnius, 1958, p. 153–157.
- ² Plačiau apie tai: *Juozas Gruodis* (straipsniai, laiškai, užrašai, amžininkų atsiminimai), sudarė A. Ambrazas, Vilnius: Vaga, 1965, p. 264–266.
- ³ 1867 m. katalikų šventikas F. Wittas įkūrė draugiją „Allgemeiner deutscher Cäcilienverein“, kuri vykdė bažnytinės muzikos reformą, grindžiamą Renesanso muzikos griežtojo stiliaus taisyklėmis. Šis judėjimas buvo vadinamas *cecilianizmu*. Pirmenybė buvo skiriama grigališkajam giedojimui, o instrumentinė muzika bažnyčioje draudžiama. Vargonais buvo galima tik pritarti giesmėms. Nors šis judėjimas ragino atsakyti instrumentinės muzikos, Lietuvoje įgavo savitą pobūdį ir skatino kurti bažnytinę muziką. Cecilianizmas atkeliavo per vokiečių ir lenkų dvasininkiją į Lietuvos bažnyčias, kuriose gimė ir tarpo lietuviškos vargonų tradicijos, glaudžiai susijusios su bažnytiniu menu.
- ⁴ Z. Naujalytė-Didenkienė, Referatas „J. Naujalis“, *Lietuvos literatūros ir meno archyvas* (toliau – LLMA), f. 369, ap. 2, b. 1.
- ⁵ *Vargonininkas*, 1909, Nr. 2, p. 1–4.
- ⁶ Kauno konservatorijos mokytojų žurnalas, LLMA, f. 84, ap. 5, b. 9.
- ⁷ Bažnytinės muzikos koncerto Kauno katedroje recenzija, *Lietuva*, 1920 07 01.
- ⁸ Daugiau apie tai: *Juozas Naujalis*, sudarė O. Narbutienė, Vilnius: Vaga, 1968, p. 27–32, 165, 171, 158.
- ⁹ Šv. Cecilija, mirusi kankinės mirtimi apie 229 m., nuo XV a. imta garbinti kaip muzikų globėja. Pirmoji Šv. Cecilijos draugija „Confraternita di S. Cecilia“ įsteigta 1622 m. viešpataujant Popiežiui Urbanui VIII. Bėgant dešimtmečiams, Šv. Cecilijos draugija inspiravo judėjimą – *cecilianizmą* (vok. *Caecilianismus*), suvaidinusį reikšmingą vaidmenį Lietuvos bažnytinėje muzikoje.
- ¹⁰ Šv. Cecilijos D-jos Kvotimų komisijos statutas, *Muzikos Aidai*, 1926, Nr. 1, p. 26.
- ¹¹ Ten pat, p. 27.
- ¹² Ten pat.
- ¹³ Ten pat.
- ¹⁴ Ten pat, p. 28.
- ¹⁵ Ten pat, p. 29.
- ¹⁶ Vargonininkų švietimas, *Naujoji Romuva*, 1931, Nr. 37, p. 891–892.
- ¹⁷ Prašymas Kauno konservatorijos direktoriui J. Gruodžiui dėl patalpų ir instrumentų suteikimo vargonininkų kursams, LLMA, f. 84, ap. 1, b. 14.
- ¹⁸ Vargonininkų ir chorvedžių kursai, *Muzikos barai*, 1938, Nr. 8, p. 202–203.
- ¹⁹ Meškus, Ką galėtų nuveikti vargonininkai, *Vargonininkas*, 1909, Nr. 1, p. 2.
- ²⁰ J. Garalevičius, Vargonai, *Vargonininkas*, 1909, Nr. 2, 3, 4, 5, 9.
- ²¹ Mūsų muzikos terminologija, *Vargonininkas*, 1910, Nr. 1, p. 7–8.
- ²² Instrukcija apie bažnytinę muziką, *Vargonininkas*, 1910, Nr. 2, p. 2–4.
- ²³ Apie kenksmingumą privatiško mokymo kandidatų į vargonininkus, *Vargonininkas*, 1910, Nr. 3, p. 4–5.
- ²⁴ Žinutė apie Juliaus Štarkos koncertą ir Jono Bendoriaus puikiai išlaikytus egzaminus Varšuvos konservatorijoje („Kurjer Warszawski“, Nr. 175), *Vargonininkas*, 1910, Nr. 7, p. 12.
- ²⁵ Šv. Petro bažnyčios Ryme dideli vargonai, *Vargonininkas*, 1910, Nr. 10–12, p. 6.
- ²⁶ Popiežiaus Pijaus X-ojo Motu proprio. Bažnytinė muzika, *Vargonininko kalendorius*, 1913, p. 19.
- ²⁷ J. Dutkevičius, Vargonininkų skurdo priežastis, *Vargonininko kalendorius*, 1914, p. 24.
- ²⁸ J. Garalevičius, Keli žodžiai į gerb. Vargonininkus, *Vargonininko kalendorius*, 1913, p. 49.
- ²⁹ J. Š-tis, Truputis iš vargonininkų gyvenimo, *Vargonininko kalendorius*, 1914, p. 32.
- ³⁰ P. Kavaliauskas, Žodis į vargonininkus, *Vargonininko kalendorius*, 1914, p. 21.
- ³¹ D. Petrauskaitė, *Klaipėdos muzikos mokykla 1923–1939*, Klaipėda, 1998, p. 213–214.
- ³² T. Brazys, Juozo Naujalo kūryba, *Muzikos Aidai*, Nr. 1, p. 7.
- ³³ Ten pat, p. 10.
- ³⁴ Ten pat, p. 8.
- ³⁵ B. Čėsnyš, Č. Sasnausko studijų kelionė 1905 metais, *Muzikos Aidai*, Nr. 3, p. 16.
- ³⁶ Šv. Tėvo Pijaus X apie šventą muziką Motu Proprio, *Muzikos Aidai*, Nr. 6, p. 24–27.
- ³⁷ Vargonininkų ir Muzikų sekcija, *Muzikos Aidai*, Nr. 3–6, p. 56.
- ³⁸ K. Kaveckas, Vargonai Lietuvoje, *Muzikos barai*, 1938, Nr. 3, p. 65–69.
- ³⁹ K. Kaveckas, Vargonavimo menas, *Muzikos barai*, 1938, Nr. 31, p. 243–246.
- ⁴⁰ K. Kaveckas, Vargonų registrai ir jų vartojimas, *Muzikos barai*, 1938, Nr. 11–12.
- ⁴¹ D. Petrauskaitė, ten pat, p. 218.

Eglė Šeduikytė-Korienė

PROFESSIONAL TRAINING OF LITHUANIAN ORGANISTS IN THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

S u m m a r y

Professional training of organists in Lithuania had several periods, it was successive and guiding; it reflected the level of musical education in Lithuania.

Organ music in Lithuania, like in other countries in Europe, was closely connected with church. Consequently, many musical works for the organ, educational programs and the training of organists in Lithuania were closely connected with the development of sacral music and church service. This close connection had a positive

influence on the training of organists: organists used to improvise; Lithuanian musicians, who had a limited repertoire of sacral music, had a possibility to write works of Lithuanian church music. Its initiator was J. Kalvaitis, one of the professional and famous organists, who wrote the first Lithuanian Mass.

The courses for organists and choir conductors, which were organized by different musical societies, were a very important part in the training of organists in Lithuania. Consequently, the professional training of organists was not limited by higher educational institutions. All musicians from various Lithuanian parishes could have a possibility to improve their knowledge.

Lithuanian musical periodical press greatly influenced the professional training of Lithuanian organists. The first publication of "The Organist" in 1909 was the first publication of Lithuanian musicians. The analysis of musical

works in these publications encouraged a deeper perception of musical pieces. National Lithuanian music was of great value in musical press. Organists could cooperate, get information, share their experience; the world's music literature was generally available.

The first period in the professional training of organists in Lithuania ended in 1933. We could assess it as a period of musical practice of organists, but not as a period of professional development of organists. There was a common educational program of training of organists in J. Naujalis music school, National music school, in many musical societies. The traditions of the training of organists came from Germany. Traditions of French school in training the organists were presented only theoretically.

Professional training of organists in Lithuania of the 30s of the 20th century met the requirements of other European higher music schools.